

УДК 378.12:159.955

КУЛЬТУРА НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Л.Л. Бутенко

У статті розкрито сутність понять «наукове мислення», «культура мислення», «культура наукового мислення» в контексті вирішення завдань підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, вдосконалення процесу підготовки магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей. Висвітлено основні складники культури мислення. Схарактеризовано сутність та особливості культури роботи із поняттями, значущість навичок проблематизації та концептуалізації у забезпеченні ефективності науково-педагогічних досліджень. Розкрито основні підходи до визначення специфіки наукового мислення дослідників у педагогічній галузі.

Ключові слова: наукове мислення, культура мислення, культура наукового мислення, науково-педагогічні кадри, культура роботи з поняттями, проблематизація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Майбутнє системи освіти нашої країни буде створюватися нинішніми випускниками вищих навчальних закладів, майбутніми педагогами, майбутніми науковцями – дослідниками педагогічної галузі. Саме їхня методологічна, дослідницька культура буде становити підґрунтя успішності науково-педагогічного пошуку, важливою передумовою якого є культура наукового мислення як сукупність найбільш ефективних способів мислення, що були вироблені суспільством упродовж усієї історії людства.

Наявність чи відсутність культури мислення в цілому та культури наукового мислення зокрема, як правило, звичайною людиною не артикулюється. Більш того, як відомо ще Ф. Ларошфуко відзначав, що всі нарікають на свою пам'ять, але ніхто не скаржиться на свій розум.

Якщо уявити людину, позбавлену культури мислення, то такий образ буде пов'язано із конформною особою, яка без застережень та

критичної оцінки сприймає усі норми та правила навколишнього соціального середовища. По суті, це дуже «зручна» для суспільства людина, якою дуже легко керувати. Людина, яка не володіє культурою мислення – це людина, яка не тільки не здатна вирішувати будь-які проблеми, але, що надзвичайно важливо, навіть усвідомити ці проблеми.

Основним інструментом пошукової інноваційної діяльності протягом доволі тривалого часу залишався метод спроб та помилок, який у сучасних умовах стрімкого технологічного розвитку усіх сфер життєдіяльності людини категорично не може бути підґрунтям наукової діяльності.

Необхідність цілеспрямованої діяльності з формування культури наукового мислення в магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей особливо актуалізується також зростанням недовіри в значній кількості випускників вишів до інтелектуальної діяльності як сфери саморозвитку та самоудосконалення, посиленням прагматичних тенденцій в аспірантів, молодих науковців, зневажливим ставленням до методології науки взагалі та методології наукових досліджень у конкретній предметній галузі, слабкою філософською підготовкою.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Культура мислення як предмет філософського дослідження представлена у роботах О. Анісімова, В. Біблера, М. Бахтіна, Л. Буєвої, Е. Ільєнкова, В. Лекторського, М. Мамардашвілі, Г. Щедровицького та ін. Психологічні аспекти наукового мислення розглядали В. Юлов, А. Юревич та ін., взаємозв'язок культури мислення та науково-педагогічної діяльності – Ю. Петров, Л. Соколова.

Філософське підґрунтя досліджень наукового стилю мислення пов'язано із працями Л. Флека та К. Маннгейма. Про специфіку наукового стилю мислення в науці ХХ ст. наголошували фізики В. Гейзенберг та Е. Шредінгер. Сучасне філософський науковий дискурс щодо проблем стилю наукового мислення представлено науковими працями таких дослідників, як Л. Мікешина, Б. Парахонський, В. Порус, Б. Пружинін, О. Скиба, В. Устюгов та ін.

Теоретико-методичні засади формування культури мислення в студентів досліджували К. Шуруханова, П. Гуменюк, О. Куликова, Ф. Хайрулліна та ін. Комплекс питань формування культури наукового мислення в магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей ще не здобув належного висвітлення у наукових розвідках.

Мета статті – розкрити сутнісні характеристики культури наукового мислення як важливої передумови успішності дослідницької діяльності молодих науковців у педагогічній галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Поняття «культура мислення» у словниковій літературі представлено дуже обмежено. Так, воно відсутнє у словниках та енциклопедіях з філософії та методології науки, зокрема у подібних виданнях за редакцією Н. Бряник (Сктеринбург, 2007), В. Канке (М., 2008), І. Касавіна (М., 2009), С. Лебедева (М., 2008), С. Некрасова (Орел, 2010), О. Новикова (М., 2013), М. Сарібєкова (Алмати, 2008). В Акмеологічному словнику А. Деркача культура мислення представлена як «вищий рівень та якість мислення людини, що визначається свідомим розвитком особистістю своїх способів мислення, що відповідають вимогам людської культури» [1, с. 54]. У словнику з психології А. Петровського наголошується, що культура мислення – це «сукупність формально-логічних, мовних, змістовно-методологічних та етичних вимог та норм, що висуваються до інтелектуальної діяльності людини». Однак, варто зауважити, що сучасна словникова література з психології більш широко пропонує характеристики різних типів мислення, ніж орієнтує на культурний та соціальний контексти аналізу цього поняття.

Поняття «культура мислення», як це не дивно, але представлено далеко не в усіх педагогічних словниках та енциклопедіях. Так, воно відсутнє в Енциклопедії освіти (К., 2008), в Термінологічному словнику з основ підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів післядипломної педагогічної освіти (К., 2014), у словнику системи основних понять педагогіки О. Новикова (М., 2013). В окремих виданнях відзначено, що культура мислення – це «сукупність формально-логічних, мовних, змістовно-методологічних та етичних знань, умінь та навичок, що виявляються в інтелектуальній діяльності людини» [7, с. 271]; «ступінь оволодіння людиною прийомами, нормами та правилами розумової діяльності, що виявляються в умінні точно формулювати задачі (проблеми), вибирати оптимальні методи (шляхи) їхнього вирішення, отримувати обґрунтовані висновки, правильно користуватися цими висновками на практиці» [3, с. 152].

Таким чином, культуру мислення доцільно визначити як раціональну організацію мисленнєвої діяльності в єдності її структурних та функціональних компонентів.

Наукове мислення розглядається як особливий спосіб діяльності, який використовується у процесі наукової діяльності (А. Ракітов). Основними принципами наукового мислення є принцип єдності системи наукового знання, внутрішня узгодженість та несуперечливість вихідних положень кожної наукової теорії та ін. [10].

Культура наукового мислення майбутніх науково-педагогічних працівників включає мотиваційно-ціннісний компонент (мотиви, цілі наукової діяльності, ціннісне ставлення до наукового пізнання та перетворення педагогічної дійсності), предметний компонент (знання про сутність, форми та принципи наукового пізнання, методологічні підходи, технології наукової творчості, методи науково-педагогічної діяльності, етос наукової комунікації та ін.), інструментальний компонент (володіння технологіями, методами інформаційно-аналітичної наукової діяльності).

Психологічні аспекти дослідження культури наукового мислення зумовлюють урахування теоретичних засад діяльнісного підходу (С. Рубінштейн, В. Давидов, В. Шадриков), концепції образної логіки (Л. Гурова), концепції понятійного мислення (М. Холодна), психологічних механізмів наукового мислення (А. Юревич). Процес формування культури наукового мислення науково-педагогічних працівників на усіх етапах їхньої підготовки має враховувати, що мислення людини – це складна система перетворення інформації, що надходить до мозку внаслідок впливу навколишнього середовища на органи почуттів. При цьому важливо відзначити, що мислення людини здатне до різних способів узагальнення та диференціації результатів пізнавальної діяльності. Відповідно, усі характеристики культури наукового мислення є індивідуалізованими, динаміка їхнього розвитку пов'язана із особливостями життєвого хронотопу кожної конкретної людини.

Культура наукового мислення безпосередньо пов'язана із володінням інструментальними засобами наукового пізнання. Протягом тривалого часу використання конструкту «технології наукового творчості» викликало численні питання у науковому середовищі внаслідок превалювання у свідомості, підкреслюємо, більшості науковців-початківців упевненості в інтуїтивному характері наукової творчості найвищого рівня. Ми особливо наголошуємо на категорії молодих дослідників – магістрантів, аспірантів, здобувачів наукового ступеня. Однак, теоретичні та практичні напрацювання таких наукових

галузей, як філософія науки, психологія науки, наукознавство, соціологія науки і т.п. свідчать про можливість та необхідність реалізації технологічного підходу до вирішення складних завдань наукової творчості у сучасних соціокультурних умовах. Варто наголосити, що операціоналізація категорії «технології наукової творчості» не суперечить природній сутності наукового пошуку як творчого процесу, який не може бути регламентований зовнішніми інституціональними ознаками. Однак, бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, безмежні інформаційно-евристичні можливості простору Інтернет, принциповий міждисциплінарний та трансдисциплінарний характер сучасного наукового знання, принциповий нелінійний характер процесу наукового пізнання, наявність у ньому характеристик невизначеності, множинності, незавершеності, самоорганізації, палітра сучасних інформаційних та наукових евристик дозволяє стверджувати про доцільність обґрунтування поняття «технології наукової творчості», зумовлює необхідність теоретичних та практико-орієнтованих розвідок у цьому напрямку. Сучасний науковий дискурс репрезентує роботи з проблем технологій наукової творчості, які безпосередньо постають теоретико-методологічним підґрунтям дослідження проблеми формування культури наукового мислення молодих дослідників у педагогічній галузі. Це, насамперед, роботи В. Аверченкова, В. Зверева, О. Клименюка, Д. Кожевникова, А. Майданова, С. Резніка, В. Харченко та ін. Слід наголосити, що процес оволодіння теоретичними знаннями про сутність наукової творчості, методологічні засади організації наукового дослідження сам по собі є доволі суперечливим. Зрозуміло, що прямої залежності між рівнем оволодіння методологією та технологією наукової діяльності та результативністю наукової праці немає.

У дослідженні проблем культури наукового мислення не повинна бути редукція до нормативного складника дослідницької діяльності. Таке спрощене уявлення про феномен культури наукового мислення найчастіше й присутнє у більшості курсів або спецкурсів за загальною назвою «Основи науково-дослідницької діяльності», що пропонуються у вишах різного рівня акредитації. Попри інформацію про сутність та особливості наукового пізнання як важливої сфери наукової діяльності, методологічні характеристики наукового дослідження, етапи дослідницької пошуку, вимоги до оформлення результатів наукової роботи у зазначених курсах, як правило, не йдеться про індивідуальні

стилі наукового мислення та технології їхнього розвитку, про операціональні засади різних прийомів та форм наукового мислення. Зазначені курси відзначають зв'язок із такими дисциплінами, як «Філософія», «Логіка» без урахування наявного рівня володіння теоретичними та практичними питаннями цих дисциплін.

Особливості культури наукового мислення пов'язані із індивідуальними властивостями *стилю мислення*, що притаманний кожній людині. Стиль мислення як важлива наукова категорія досліджувалася такими вченими, як П. Гайденок, С. Кримський, Л. Мікешина, В. Порус, В. Степін та ін.

Стиль наукового мислення відображає, насамперед, соціокультурний, ціннісний зміст наукового пізнання, репрезентує особливості уявлення науковця про образ науки, дослідницькі програми, норми наукового пізнання тощо. Стиль наукового мислення виконує регулятивну функцію, зумовлює вибір методологічних та методичних засад наукового пошуку, які конвенційно прийняті науковою спільнотою.

У сучасних соціокультурних умовах розвитку суспільства, розширення впливу інформаційних технологій на всі сфери життєдіяльності людини, утвердження концепцій суспільства знань, сталого розвитку принципovo змінюються засади наукового пізнання в контексті переходу до постнекласичного типу наукової раціональності, що призводить до трансформації основних ознак стилю наукового мислення дослідника. Особливого значення набувають аксіологічні компоненти наукового пізнання, необхідність міждисциплінарних та трансдисциплінарних підходів до вирішення конкретних наукових проблем, використання методології якісного дослідження в соціогуманітарній сфері. Стрімке поширення інноваційних технологій зумовлює особливу увагу до використання сучасних інформаційних евристик, соціальних сервісів Веб 2.0 для організації мережових форм наукової комунікації, використання технологій краудсорсинга у колективному науковому пошуку.

Стиль наукового мислення пов'язується з методологічним аспектом побудови наукових теорій (В. Сачков), з науковою картиною світу (Л. Андрюхіна), з нормативною функцією (В. Кравець). Так, В. Кравець зауважував, що «стиль наукового мислення – це сукупність характерних для виокремленого історичного етапу норм мислення, загальноприйнятих уявлень про ідеальне наукове знання та способи

отримання цього знання, які є припустимі, правильні з точки зору епохи, це сукупність стереотипів наукового мислення, що відповідають певному історичному рівню розвитку науки» [4]. У межах філософії науки феномен стилю наукового мислення розглядається у зв'язку із сутністю наукової парадигми, дослідницької програми і т.п. (Б. Пружинін).

Показовим є визначення поняття «стиль наукового мислення» В. Поруса як сукупності характерних рис мислення учених, системи орієнтації на ті чи інші ідеї, методи, взірці дослідження, інтерпретації та оцінки [9, с. 931]. Відомий філософ відзначає можливість трьох проєкцій – методологічної, соціологічної, соціально- та особистісно-психологічної – у дослідженні саме стилю наукового мислення. У контексті вирішення завдань підготовки магістрантів, аспірантів педагогічних спеціальностей до самостійної науково-педагогічної діяльності особливо значущою є соціальна та особистісно-психологічна проєкція, яка дозволяє розглядати стиль наукового мислення як чинник формування культури наукового мислення. При цьому, на думку В. Поруса, значущими постають система переконань, поглядів, установок, пріоритетних стереотипів мислення ученого, в яких інтеріоризуються методологічні регулятиви [Там само]. Складний процес становлення стилю наукового мислення опосередковується психологічними особливостями людини, індивідуальним стилем пізнавальної діяльності тощо.

Сучасний етап розвитку філософії науки репрезентує наукові дослідження, що пов'язують стиль наукового мислення із різними видами наукової раціональності, що притаманні відповідно класичній, некласичній та постнекласичній науці (В. Степін). Сучасний етап розвитку науки характеризується саме постнекласичним стилем наукового мислення, який відзначається поширенням системно-синергетичних установок на різні сфери наукового пізнання, в тому числі й соціогуманітарного, утвердженням міждисциплінарного характеру наукових досліджень, принципів саморозвитку та самоорганізації як провідних принципів наукового пізнання.

Культура наукового мислення молодого дослідника передбачає опору на логіко-методологічний інструментарій наукового пошуку, що включає володіння процедурами гіпотезування, моделювання, верифікації, інтерпретації і т.п. Але, особливого значення набувають й соціокультурні умови, в яких відбувається процес формування тих чи інших якостей майбутніх педагогів-дослідників, що актуалізує

проблему «співвідношення когнітивного та соціокультурного в науковому пізнанні» (Л. Флек). За таких обставин увага привертається до мотивів (зовнішніх та внутрішніх) вступу до аспірантури, особистісної відповідальності за власний рівень культури наукового мислення, якості наукового дослідження, результати дослідницького пошуку, етичні аспекти наукової комунікації і т.п. Зазначені питання як «лакмусовий папірець» виявляють найгостріші проблеми сучасної системи підготовки науково-педагогічних кадрів:

- недостатній рівень знань аспірантів з теорії та історії педагогіки;
- фрагментарність методологічної підготовки;
- відсутність мотивації саморозвитку культури наукового мислення;
- посилення прагматизму у виборі тематики, форм реалізації завдань дисертаційної роботи;
- недостатній рівень володіння інформаційно-бібліографічною евристикою;
- сформоване роками студентського життя прагнення до пошуку однієї вірної відповіді, принципове невміння бачити багатомірність світу та ін.

Важливим елементом інструментального компоненту культури наукового мислення є *уміння та навички проблематизації*. У будь-якому посібнику з основ наукової діяльності, у посібниках з методології та методів науково-педагогічного дослідження відзначено про необхідність формулювання наукової проблеми, зв'язок проблеми з іншими елементами наукового апарату. Однак, технологи проблематизації, конкретні методи виявлення та операціоналізації проблеми наукового дослідження, як правило, відсутні. Зазначена позиція зумовлює необхідність додаткової цілеспрямованої роботи з молодими дослідниками щодо визначення сутності, функцій, структури та типології наукових проблем, різних технологій та етапів проблематизації (І. Ардашкін, В. Берков, О. Гасяк, Г. Здор, В. Никифоров, В. Притков, Л. Фрідман, А. Цофнас, Г. Шедровицький та ін.).

Здатність до проблематизації набуває ефективності лише у поєднанні із іншим елементом культури наукового мислення - з *уміннями оперувати поняттями*, визначати поняття, орієнтуватися у понятійно-категоріальному просторі певної предметної галузі та

конкретного наукового дослідження. Уміння працювати з поняттями набуває особливої значущості у сучасному науковому дискурсі, який репрезентує десятки визначень одного й того ж поняття.

Будь-яка наукова проблема, якою починає займатися молодий науковець, так чи інакше «вбудовується» в його теоретико-понятійний апарат, особистісну систему цінностей. Така ситуація зайвий раз актуалізує давню життєву сентенцію «Кожен бачить та чує тільки те, що знає».

Актуальність формування культури роботи з поняттями зумовлена й тим, що педагогічна терміносистема за останні роки поповнилася новими термінами, сутнісні характеристики яких залишаються предметом наукових дискусій, розглядаються як своєрідна «понятійна інтервенція» [11]. Наприклад, «бенчмаркінг освітніх послуг», «освітній веб-квест», «комплікологія», «компетист», «коучинг», «краудсорсинг», «шкільна медіація», «форсайтинг», «евалюація в освіті» та ін.

Теоретико-методологічні аспекти понятійної, термінологічної оснащеності наукових досліджень представлено у роботах Г. Баранова, Є. Войшвилло, Д. Горського та ін., різні аспекти педагогічної терміносистеми – у працях С. Гончаренка, І. Кантора, І. Кічевої, Б. Комаровського, О. Кошкіної, В. Полонського та ін. Сучасні дослідники мають орієнтуватися у різних типах дефініцій (наприклад, за способом дефінування – остенсивні, класифікаційні, трансформаційні, інтерпретаційні, екземпліфікаційні, квазі- та псевдо-дефініції). З різних типів дефінування (родо-видове, партитивне, квазіродове, операціональне та ін.) у науково-педагогічних дослідженнях найчастіше використовується родо-видове, яке спирається на два складники: позначення найближчого роду, позначення видових відмінностей. Для майбутніх дослідників надзвичайно важливо усвідомити, що дефінування є логічною операцією, завдяки якій розкривається зміст того чи іншого поняття.

Слід зауважити, що успішність підготовки науково-педагогічних кадрів у магістратурі та аспірантурі суттєво залежить від рівня опанування випускниками сучасних вишів не лише філософських знань, а й основних засад логіки як фундаментальної наукової дисципліни. Однак, практика свідчить про достатньо суперечливий статус логіки як навчального предмету у сучасних вишах. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває самостійне звернення магістрантів, аспірантів, здобувачів як до класичної філософської спадщини, так й наукових штудій В. Беркова, О. Войтова, Є. Войшвилло, Г. Гефтинга,

М. Жалдака, К. Жоля, Ю. Івлева, О. Івіна, М. Коена, А. Конверського, Е. Нагеля, Ю. Петрова, Я. Хінтикки та ін., в яких представлено основні положення класичної та некласичної логіки.

Проблема формування культури наукового мислення пов'язана також із особливостями предметної галузі, у межах якої відбуваються ті чи інші наукові пошуки. Засновник технології творчого вирішення винахідницьких завдань Г. Альтшуллер абсолютно справедливо відзначав, що питання «як слід полювати?» або «як грати на музичних інструментах» обов'язково зумовлюють появу питань: «На кого полювати?», «На якому інструменті грати» і т.п. Зазначена логіка абсолютно зрозуміла і орієнтує на *сутнісну специфіку наукового мислення дослідників у педагогічній галузі*. При цьому ми наголошуємо, що йдеться не про специфіку мислення фахівців педагогічної галузі, тобто те, що здавна оформлено у понятті «педагогічне мислення», а про особливості наукового мислення дослідників соціогуманітарної галузі

З урахуванням компонентів «дисциплінарної матриці» (Т. Кун) [5, с. 134] дослідник у галузі педагогіки має враховувати особливості «символічних узагальнень» (формально-логічний апарат), «метафізичні складники парадигм» (філософські ідеї, категоріальні та концептуальні моделі, конкретно-наукові принципи, евристичні тощо), цінності як наукового пізнання, так й наукового етосу, «взірці» або «визнані приклади вирішення наукової проблеми». На думку Л. Мікешіної така матриця «забезпечує особливий спосіб бачення, який формується лише в сумісній діяльності учених даного співтовариства, але не є результатом простої «виучки», запам'ятовування деяких правил та норм» [6, с. 16]. Саме в такому аспекті специфіка «дисциплінарної матриці» педагогіки пов'язана із особливостями культури наукового мислення педагогів-дослідників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, особливості сучасної соціокультурної ситуації розвитку суспільства, зростання ролі наукового знання у подальшому перетворенні різних сфер життєдіяльності людини актуалізує проблему культури наукового мислення молодих дослідників, які мають знати: предмет та відповідну предметну галузь, у межах якої здійснюється дослідження; потенційні можливості інших предметних галузей, що можуть стати підґрунтям для міждисциплінарного контексту дослідження конкретної проблеми; потенційні можливості усіх наукових та позанаукових форм пізнання

для забезпечення трансдисциплінарного контексту дослідження; основні засади формальної та неформальної логіки; принципи аналізу та побудови понятійно-термінологічного поля дослідження, алгоритми експлікації предметної галузі у відповідних термінах та поняттях; особливості різних форм наукової раціональності – класичної, некласичної, постнекласичної, їхню роль у вирішенні завдань сучасного етапу наукового пізнання; інструменти наукового пізнання, сутнісні та операційні характеристики усього арсеналу сучасних методів наукового пізнання; методологічні засади конкретної предметної галузі; сучасні методологічні підходи до реалізації завдань наукового дослідження, їхні сутнісні та операційні характеристики, принципи відбору для конкретного дослідження.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із дидактичними аспектами формування культури наукового мислення магістрантів та аспірантів педагогічних спеціальностей.

Література

1. Акмеологический словарь. Второе издание / Под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Изд-во РАГС, 2005. – 161 с.
2. Анисимов О. С. Культура теоретического мышления как стратегический фактор развития науки / О. С. Анисимов. – М., 2009. – 160 с.
3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров. – М. : ИК «МарТ» ; Ростов н/Д : Издат. центр «МарТ», 2005. – 448 с.
4. Кравец А. С. Стиль научного мышления как понятие и реальный научный феномен / А. С. Кравец // Стиль мышления как выражение единства научного знания. – Воронеж, 1981. – С. 16-17.
5. Кун Т. Структура научных революций : пер. с англ. / Т. Кун ; сост. В.Ю.Кузнецов. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 605 с.
6. Микешина Л. А. Методология научного познания в контексте культуры / Л.А. Микешина. – М. : Исслед. центр по пробл. управл. качеством подготовки специалистов, 1992. – 174 с.
7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост Е.С.Рапацевич. – Мн.: «Совр. Слово», 2005. – 720 с.
8. Петров Ю. А. Культура мышления: методологические проблемы научно-педагогической работы / Ю. А. Петров. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 115 с.
9. Порус В.Н. Стиль научного мышления / В. Н. Порус // Энциклопедия эпистемологии и философии науки. – М. : Канон +; РООИ «Реабилитация», 2009. – С. 931-933.
10. Ракитов А. И. Принципы научного мышления / А.И.Ракитов. – М. : Политиздат, 1975. – 143 с.

11. Суртаева Н. Н. Понятийная интервенция в педагогике (Словник). – Изд. 2-е, доп. / Н.Н.Суртаева. – Тюмень : АОУ ТОГИРРО, 2013. – 40 с.
12. Юлов В. Ф. Научное мышление : Монография / В. Ф. Юлов. – Киров, 2007. – 250 с.

КУЛЬТУРА НАУЧНОГО МЫШЛЕНИЯ КАК ПРЕДПОСЫЛКА УСПЕШНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РАБОТНИКОВ

Л.Л. Бутенко

В статье раскрыта сущность понятий «научное мышление», «культура мышления», «культура научного мышления» в контексте решения задач подготовки научно-педагогических кадров высшей квалификации, совершенствования процесса подготовки магистрантов и аспирантов педагогических специальностей. Отражены основные составляющие культуры мышления. Охарактеризованы сущность и особенности культуры работы с понятиями, значимость навыков проблематизации и концептуализации в обеспечении эффективности научно-педагогических исследований. Раскрыты основные подходы к определению специфики научного мышления исследователей в педагогической сфере.

Ключевые слова: научное мышление, культура мышления, культура научного мышления, научно-педагогические кадры, культура работы с понятиями, проблематизация.

CULTURE OF SCIENTIFIC THINKING AS A PRECONDITION OF SUCCESSFUL ACTIVITY OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL RESEARCHERS

L. L. Butenko

The essence of the definitions «scientific thinking», «culture of thinking», «culture of scientific thinking» in the context of decision of the tasks of training of highly skilled scientific and pedagogical researchers, improvement of the process of training of the undergraduates and postgraduates of the pedagogical specialties are found out in the article. The main components of the culture of thinking are covered. The essence and the peculiarities of the culture of work with the definitions, significance of the skills of problematization and conceptualization in guaranteeing of effective scientific and pedagogical researches are characterized. The main approaches for definition of specificity of the researchers' scientific thinking in the field of pedagogics are disclosed.

Key words: *scientific thinking, culture of thinking, culture of scientific thinking, scientific and pedagogical personnel, culture of work with the definitions, problematization.*

Бутенко Людмила Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ, Україна). E-mail: lbutenko@gmail.com

Butenko Lyudmyla Leonidivna - Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Chair of Pedagogics of Taras Shevchenko National University of Lugansk (Starobilsk, Ukraine). E-mail: lbutenko@gmail.com

УДК 37.012:504.03

ДОСВІД ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

О.О. Вакулевич

У статті висвітлено передовий вітчизняний досвід виховання екологічної відповідальності студентів аграрних вищих навчальних закладів. Існуючий досвід розглядається на трьох інституційних рівнях: загальноукраїнському – управлінському, громадському, окремого навчального закладу. Розкрито основні, найбільш ефективні форми виховання екологічної відповідальності молоді, які реалізуються різними суб'єктами виховної взаємодії означених рівнів.

Ключові слова: *екологічна відповідальність, досвід, екологічна політика, екологічне виховання, екологічна культура*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Екологічна криза загальносвітового масштабу зумовлює необхідність виховання екологічно орієнтованого підростаючого покоління. Споживацьке відношення людини до оточуючого світу стало однією із причин різкого погіршення екологічної ситуації на планеті. Людина в односторонньому порядку використовує природні ресурси як відновні, так і невідновні, не дбаючи про наслідки для навколишнього середовища та майбутнього життя на Землі. Однією із сфер практичної діяльності

людини, яка тісно взаємодіє із навколишнім середовищем є сільськогосподарська діяльність. Ця сфера діяльності людини є на сьогодні одним із фактором негативного впливу на екологію. Тому одним із першочергових завдань аграрних вищих навчальних закладів є не просто формування висококваліфікованого фахівця, а екологічно відповідального професіонала своєї справи, який любить рідну землю, турбується про навколишнє середовище, прогнозує наслідки господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування екологічної компетентності молодих людей шкільного віку висвітлена у працях О. Колонькова, Н. Пустовіт, О. Пруцакова, Л. Руденко, І. Сірик та ін. Сутності екологічної відповідальності присвячені дослідження Л. Білик, Н. Демешкант, І. Сопівник та ін. В. Трегобчук зосереджує увагу на професійній відповідальності фахівців агропромислового комплексу. Особливості формування екологічної культури та екологічної компетентності студентів технічних закладів досліджували Н. Єфіменко, Н. Олійник, Л. Лук'янова та ін. Формуванню екологічної культури студентів аграрних навчальних закладів I-II рівнів акредитації присвячені дослідження Л.Фенчак. Проблеми формування екологічного світогляду студентів аграрних вищих навчальних закладів досліджувалися Н. Негруцою.

Мета статті полягає у висвітленні передового вітчизняного досвіду виховання екологічної відповідальності студентів аграрних вищих навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання екологічної відповідальності студентської молоді вважаємо за доцільне розглядати на трьох інституційних рівнях: загальноукраїнському – управлінському (здійснюється уповноваженими державними органами влади), громадському (реалізується окремими громадами та громадськими об'єднаннями, в межах законодавства України), окремого навчального закладу.

На загальноукраїнському рівні основним координуючим центром сфери екологічної політики є Міністерство екології та природних ресурсів України. Міністерство екології здійснює свою діяльність «у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, поводження з небезпечними відходами, небезпечними